

O m z i g e n a r n a

Man beräknar att det finns omkring 2-5 miljoner zigenare i världen. I Finland finns ca 6 000 zigenare, alltså den största zigeniska gruppen i Norden. Omkring 1 200 finska zigenare har flyttat till Sverige där det finns ungefär lika många svenska zigenare och ca 700 utomnordiska zigenare. I Norge vistas några få zigeniska familjer, framför allt invandrade utomnordiska zigenare. I Danmark finns ca 300-400 utomnordiska zigenare.

Zigenarna härstammar från nordvästra Indien. Där lever ännu i dag ett med zigenarna närbesläktat folk som kallas lohari. Zigenarna började sin vandring från Indien efter år 1000. Den egentliga orsaken till utvandringen vet man inte; man har gissat på naturkatastrofer, svält, pest, krig etc.

Via Mindre Asien, Turkiet och den arabiska halvön samt Nord-Afrika kom zigenarna till Europa på 1300-talet. I början av 1500-talet kom de till Sverige och i mitten av 1500-talet till Finland.

Majoriteten av de finska zigenarna är ättlingar till de zigenare som under 1600- och 1700-talen förvisades från Sverige till Finland för att kolonisera de östra gränstrakterna. Huvuddelen av Finlands zigenare har alltså inflyttat via Sverige, några via Norge och Ryssland.

I århundraden har de finska zigenarna varit isolerade från andra länders zigenare. I deras kulturtraditioner och språk finns ålderdomliga drag som kanske försvunnit bland övriga europeiska zigenare.

Den ursprungliga indiska dialekten har blandats upp med ord och uttryck från de språk zigenarna kommit i beröring med under sina vandringar. I de finska zigenarnas språk dominerar lånord från svenskan. Därefter kommer lån från slaviska språk (serbiska, kroatiska, bulgariska, tjeckiska och polska), grekiska, tyska, persiska, finska, danska, rumänska, armeniska och ungerska. Det finska språkets påverkan ökar allt starkare.

De finska zigenarna kallar sig själva romanit, en benämning som kommer från ordet rom, vilket betyder man, människa på romanés, zigenarnas eget språk. Romani, i pluralis romanit, är den korrekta finskspråkiga benämningen. Ordet mustalainen är rent finskt och kommer från det finska ordet musta som betyder svart. Denna benämning som helt enkelt betyder "svarting" upplevs naturligt nog negativt av zigenarna.

Zigenarna har förföljts i alla länder. Vlad i Valakiet skänkte år 1370 en grupp zigenare som slavar till ett kloster. År 1560 förbjöd Laurentius Petri prästerskapet att ha något att göra med zigenarna. I Sverige-Finland utfärdades år 1637 en kungörelse att manliga zigenare skulle hängas. Kvinnor och barn skulle berövas ett öra.

År 1845 meddelades i en tidning i Bukarest att 200 zigeniska familjer var till salu. På 1840-talet dödades ett stort antal zigenare i Ilmajoki i Finland.

I Pankakoski i Finland inträffade 1956 att en stor skara män beväpnade med störrar förstörde flera zigeniska hem. Våldsmännen behandlades milt i rätten. En ung zigenisk kvinna vårdas ännu i dag på mentalsjukhus för sviter efter denna händelse i Pankakoski.

På 1950-talet "hjälpte" man i en finsk kommun en zigenisk familj på följande sätt: Man köpte häst och vagn åt familjen och avtvang den ett löfte att inte återvända till kommunen på tio år.

År 1966 blev Sandra Hagert, som bodde i ett tält i Käpylä utanför Helsingfors, bortkörd av polisen. Man sade att det var olämpligt att turisterna såg hennes bostad, de kunde få en felaktig bild av Finland.

Vintern 1968 bodde sexårige Leif Nyman i tält i Finland.

Vintern 1972 erbjöd Dahtis stad i Finland ett gammalt stall som bostad åt en zigenisk familj som återvände till hemlandet från Sverige där myndigheterna inte ansåg sig kunna ge den hjälp.

I december 1972 fick en sexbarnsmor i en kommun utanför Åbo i Finland 400 mark i respengar av socialbyrån för att hon skulle kunna flytta till Sverige.

I Hitlers koncentrationsläger dog omkring 600 000 zigenare. I mitten av 1930-talet befann sig en norsk-zigenisk familj bestående av 40 personer på genomresa i Europa. De hade främlingspass eftersom norska myndigheter inte gett dem något annat. När de skulle återvända till Norge fick de inte passera vare sig via Danmark eller Sverige. Främlingspass accepterades inte. Zigenarna blev kvar i Tyskland. Nazisterna löste senare Norges zigenarfråga. Denna familj var nämligen Norges sista zigenare. Tidigare hade den norska missionen för hemlösa isolerat zigenarna i arbetsläger och splittrat familjerna. Det kan nämnas att Zigenarmissionen i Finland som funnits i över 60 år haft kontakter med denna missionsorganisation och sagt sig ha fått lärdomar därifrån.

I Finland

Kriget påverkade starkt den zigeniska befolkningens villkor i Finland. De många zigenarna i Karelen fick ta till tiggarsstaven. Efter kriget koncentrerades ett stort antal zigenare till stadsdelen Malm i Helsingfors.

Tiden efter kriget innebar en omvälvning på så sätt att zigenarnas traditionella förvärvsmöjligheter försvann. Samtidigt hårdnade omgivningens attityder mot dem. Traktorerna har gjort hästhandeln olönsam, fabriksstillverkade varor har trängt undan kvinnornas handarbeten och plastkärnen har gjort bleckslagare och förtegnare överflödiga. Det lönar sig inte heller att spå när veckotidningarna är fulla av horoskop. Förr kunde zigenarna under sina vandringar fungera som nyhetsförmedlare och bidra till en kvälls tidsfördriv i bondstugorna. I dag finns TV och telefon och dörrarna är stängda för zigenarna.

Samtidigt som zigenarnas gamla yrken blivit överflödiga har fördomarna hindrat sociala förändringar. Följden är utarmning och förslumning.

Ca 60 procent av de finska zigenarna beräknas ha en permanent bostad, 20 procent tillfällig bostad och 15 procent ingen bostad alls. De flesta av dem som har bostad bor dåligt och ytterligt trångt. Det kan vara fråga om hälsovådliga kojor, gamla järnvägsvagnar, förråds- och uthusbyggnader, övergivna kiosker och bilar. I bästa fall bor de finska zigenarna i rivningshotade trähus. Bara i helsingforsområdet förekommer det att zigenare bor i vanliga, moderna hyreshus.

17 procent av de finska zigenarna har alltid bott i samma kommun och 28 procent har bott i samma kommun över tio år.

Kommunerna kan numera få statsbidrag om de nyanskaffar eller reparerar bostäder åt zigenare. Men många kommuner har hittills vägrat ta emot de statliga anslagen.

Bostadsförhållandena återverkar på zigenarnas hälsotillstånd. Av 16-19-åringarna är var tionde sjuk, av personer i åldern 20-29 år är var fjärde sjuk och av dem som är i åldern 40-49 år är nära hälften sjuka. Bland dem som är över 60 år är 9 av 10 sjuka. Många är arbetsoförmögna.

Mer än hälften av zigenarna är under 16 år. Medelåldern bland zigenarna är lägre än för genomsnittsbefolkningen.

Många zigenare saknar fullständig grundutbildning, för att inte tala om yrkesmässig vidareutbildning. Zigenarna är inte jämställda med den övriga befolkningen på arbetsmarknaden. Den bristfälliga utbildningen hänvisar dem till förvärvskällor som ger dem en betydligt lägre levnadsstandard än vad andra grupper i samhället har.

Av de vuxna zigenarna är 25 procent analfabeter, 20 procent har gått ut folkskolan. Av de 44 000 eleverna i finska yrkesskolor är 16 zigenare.

Finlands Zigenarförening som bildades 1967 har i någon mån kunnat påverka utvecklingen i positiv riktning. Finland fick 1970 en lag som förbjuder rasdiskriminering, kartläggningar av zigenarnas förhållanden har gjorts, medel har anslagits till kommuner som ger socialhjälp eller ordnar bostäder åt zigenare och vissa vuxenutbildningskurser planeras. Men utvecklingen går mycket långsamt.

Finska zigenare i Sverige

Det finns ca 1 200 finska zigenare i Sverige. De betraktas som vanliga nordiska medborgare och kan därmed inte komma i åtnjutande av de speciella förhållanden andra zigeniska grupper har. De är utestängda från de svenska zigenarskolorna.

Nordiska Rådet rekommenderade 1969 Sverige och Finland att samarbeta för att lösa zigenarnas problem men de båda länderna har hittills inte följt rekommendationen.

I april 1972 bildade de finska zigenarna Stockholms Finska Zigenarförening för att tillvarata sina sociala och kulturella intressen. I juni 1973 bildade föreningen tillsammans med Finlands Zigenarförening i Helsingfors Nordiska Zigenarrådet som skall verka för en samordning av zigenarnas villkor i de nordiska länderna.

Under våren 1973 har diverse undanglidande manövrer skett från såväl de svenska som de finländska myndigheternas sida. I december 1972 sände Nordiska Rådets presidium ut en rekommendation till regeringarna i Sverige och Finland att inrätta konsulenttjänster i respektive länders socialstyrelser för att ett samarbete skulle kunna inledas i syfte att lösa de finska zigenarnas problem. Ärendet ligger fortfarande i socialdepartementet i Sverige; man har beslutat avvakta omfattande kartläggningar i kommunerna. Från socialministeriet i Finland har man kommit med förslaget att en arbetsgrupp skall tillsättas för att utreda hur ett samarbete i zigenarfrågan kunde utformas. Denna arbetsgrupp skulle bestå av fyra personer som är kunniga i sociallagstiftning och de skulle få ett års mandattid.

Det kan nämnas att en kartläggning av de finska zigenarnas situation i Sverige gjordes 1970 på initiativ från inrikesdepartementet. Denna kartläggning avslöjade alarmerande missförhållanden men föranledde inga åtgärder. De finska zigenarna fruktar att den tilltankta finsk-svenska arbetsgruppen kommer att föreslå en ny kartläggning.

De finska zigenarna har i dag starka organisationer som kommer att ta upp kampen mot diskrimineringen i Norden.